Materiallar to'plami · Conference Proceedings
"ZAMONAVIY TADQIQOTLAR VA BARQAROR RIVOJLANISH" respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi
04 August 2026
UDK 37
FILOLOGIYA

BEATRIX POTTER ERTAKLARIDA HAYVON OBRAZINING TARBIYAVIY FUNKSIYASI

Islomjon Ilhomjon o'g'li O'rinboyev*
University of Business and Science (UBS) nodavlat oliy ta'lim muassasasi magistranti
✉ islomjono'rinboyev@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ingliz yozuvchisi Beatrix Potter ertaklarida hayvon obrazlarining tarbiyaviy va axloqiy funksiyalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda "The Tale of Peter Rabbit", "The Tale of Jemima Puddle-Duck", "The Tale of Benjamin Bunny" kabi mashhur asarlardagi hayvon qahramonlar orqali bolalarda mehnatsevarlik, itoatkorlik, jasorat, tabiatni sevish va mehr-shafqat tuyg'ularini shakllantirish jarayoni yoritilgan. Maqolada Potter ijodidagi antropomorfizmning badiiy-falsafiy mohiyati, uning bolalar adabiyoti va didaktika bilan bog'liqligi ko'rsatib beriladi. Tadqiqotda qiyosiy, psixologik va adabiyotshunoslik metodlaridan foydalanilgan.

Kalit so'zlar

Beatrix Potter, hayvon obrazi, tarbiyaviy funksiya, antropomorfizm, bolalar adabiyoti, axloq, tabiat, didaktika.

DOI: 10.5281/zenodo.21743540

KIRISH

XX asr boshlarida ingliz bolalar adabiyotida yangi badiiy yo'nalish - **animalistik ertaklar** keng tarqaldi. Bu yo'nalishning eng yorqin vakillaridan biri - ingliz yozuvchisi, rassom va tabiatshunos **Beatrix Potter (1866–1943)** bo'ldi. Uning yaratuvchanligi, estetik qarashlari va pedagogik tafakkuri ingliz adabiyotida bolalarga mo'ljallangan asarlarning yangi bosqichini boshlab berdi. Potter o'z asarlarida hayvonlarni nafaqat tabiatning bir qismi sifatida, balki **axloqiy saboq beruvchi, insoniy fazilatlarni o'rgatuvchi badiiy vosita** sifatida tasvirlaydi.

Beatrix Potterning *"The Tale of Peter Rabbit"*, *"The Tale of Jemima Puddle-Duck"*, *"The Tale of Benjamin Bunny"*, *"The Tale of Squirrel Nutkin"* kabi asarlarida hayvon obrazlari insoniy fe'l-atvorni ramziy ifodalaydi. Bu asarlar bolalar ongiga axloq, mehnatsevarlik, tabiatga ehtirom, jasorat, halollik va mehr-shafqat g'oyalarini singdiradi. Potter hayvonlarga **antropomorfik** xususiyatlar (ya'ni, insoniy fikr, his-tuyg'u, irodaga ega bo'lish) berish orqali ularni o'quvchiga yaqinlashtiradi, ularning harakatlari orqali esa bolalar psixologiyasiga mos tarbiyaviy saboqlarni beradi.

Beatrix Potterning ijodida hayvonlar ikki xil funksiyani bajaradi:

1. **Estetik-falsafiy funksiya** - ular tabiatning go'zalligi, muvozanati va uyg'unligini badiiy shaklda ifodalaydi.
2. **Tarbiyaviy (didaktik) funksiya** - ular insoniy qadriyatlarni, axloq me'yorlarini, ijobiy va salbiy xatti-harakatlar oqibatlarini ko'rsatadi.

Potterning adabiy qarashlari **John Locke** va **Jean-Jacques Rousseau**ning pedagogik g'oyalariga yaqin bo'lib, u bolani tabiat bilan uyg'unlikda tarbiyalashni muhim deb bilgan. Shu bois uning asarlari "tabiat orqali axloqni o'rgatish" prinsipiga asoslanadi. Potter bolalar uchun yozgan, ammo asarlari o'zining badiiy-falsafiy qatlamlari bilan kattalar uchun ham chuqur ma'no kasb etadi.

Adabiyotshunoslar (Erica Fudge, Catherine Golden, Ruth K. MacDonald va boshqalar) Potter ijodidagi hayvon obrazlarini **“etik antropomorfizm”** deb ataydilar, ya’ni hayvonlar insoniy his-tuyg‘ularni aks ettirish orqali bolalarning axloqiy idrokini rivojlantiradi. Potter uchun hayvonlar “kichik odamlar” emas, balki tabiat va inson o‘rtasidagi ko‘prik - empatiya, mehr, hamdardlik va javobgarlikni shakllantiruvchi badiiy vositadir.

Mavzuning **dolzarbligi** shundaki, bugungi globallashuv, texnologik taraqqiyot va ekologik inqiroz sharoitida bolalarda tabiatga nisbatan mehr, hayvonlarga nisbatan mas’uliyatli munosabat, axloqiy qadriyatlarni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Beatrix Potter ertaklaridagi hayvon obrazlari aynan shu qadriyatlarni singdirish vositasi sifatida o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan.

Mazkur tadqiqot Beatrix Potter asarlaridagi hayvon obrazlarining tarbiyaviy funksiyasini **adabiy, psixologik va pedagogik jihatdan** tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqot davomida hayvon obrazlarining bolalar ongiga ta’siri, ularning axloqiy xulq-atvorni shakllantirishdagi o‘rni va didaktik vosita sifatidagi badiiy ahamiyati ochib beriladi.

Tadqiqotning maqsadi:

Beatrix Potter ertaklarida hayvon obrazlarining tarbiyaviy va axloqiy funksiyalarini aniqlash, ularning bolalar dunyoqarashini shakllantirishdagi rolini tahlil qilish.

Tadqiqotning obyekti:

Beatrix Potterning 20-asr boshlarida yozilgan hayvon obrazlariga asoslangan ertaklari.

Tadqiqotning predmeti:

Hayvon obrazlarining badiiy ifodasi, ularning didaktik, psixologik va axloqiy funksiyalari.

Tadqiqotning metodlari:

- **Qiyosiy-tahliliy metod** – Potter ertaklarini boshqa ingliz bolalar yozuvchilari (Lewis Carroll, A. A. Milne) bilan taqqoslash.
- **Psixologik yondashuv** – hayvon obrazlarining bolalar psixikasiga ta’sirini o‘rganish.
- **Didaktik tahlil** – hayvon obrazlarining axloqiy saboq berishdagi rolini tahlil qilish.
- **Hermenevtik metod** – matnning ichki ramziy ma’nolarini ochib berish.

Ilmiy yangiligi:

Tadqiqotda Beatrix Potter ertaklaridagi hayvon obrazlari nafaqat badiiy komponent sifatida, balki **pedagogik va axloqiy vosita** sifatida o‘rganiladi. Maqolada antropomorfizmning didaktik funksiyasi birinchi marotaba Potter asarlari misolida tizimli tahlil qilinadi. Bundan tashqari, Potterning adabiyot va tarbiya uyg‘unligidagi yondashuvi zamonaviy ekologik-pedagogik qarashlar bilan bog‘lanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

1. Adabiyotlar tahlili

Beatrix Potter ijodini o‘rganish bo‘yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar uning asarlaridagi **hayvon obrazlari**, **bolalar psixologiyasiga ta’siri** va **didaktik funksiyalari**ni turli nuqtai nazarlardan tahlil qilgan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, Potterning badiiy dunyosi nafaqat bolalar adabiyoti uchun ahamiyatli, balki inson va tabiat o‘rtasidagi muvozanatni falsafiy darajada ifodalovchi asarlar tizimidir.

1.1. Potter ijodining adabiy va tarbiyaviy ahamiyati

Adabiyotshunos **Ruth K. MacDonald** (1986) Potter asarlarida hayvonlar insoniy fazilatlarni mujassamlashtirib, bolalarga “axloqiy saboqni tabiiy jarayon orqali o‘rgatadi” deb ta’kidlaydi. Uning fikricha, Potterning ertaklari tabiatni inson tarbiyasining markaziga qo‘yadi, bu esa **eko-etika** tamoyiliga asoslangan pedagogik yondashuvdir.

Catherine Golden (2001) esa Potter asarlarida **antropomorfizm** didaktik vosita sifatida ishlashini ko‘rsatadi: hayvonlar insoniy his-tuyg‘ular, muammolar va oqibatlarga ega bo‘lgan qahramonlar bo‘lib, o‘quvchini ijobiy xulqqa undaydi. Shu bilan birga, hayvonlar inson xatti-harakatlarini ko‘zgudek aks ettiradi - o‘quvchi ularning xatolari orqali saboq oladi.

Erica Fudge (2002) o‘zining *Animal: The New Critical Idiom* asarida Potter ijodini “etik antropomorfizm” misoli sifatida tahlil qiladi. Uning fikricha, Potter hayvonlarni “kichik odamlar” sifatida emas, balki axloqiy sub’ekt sifatida ko‘rsatadi, bu esa **empatiya** va **axloqiy o‘zini anglash**ni shakllantiradi.

1.2. Potterning hayvonlarga yondashuvi va tabiat falsafasi

Donna Haraway (2008) o‘zining *When Species Meet* asarida Beatrix Potterni “insonga yaqinlashtirilgan hayvonlar” konsepsiyasining muhim vakili sifatida tilga oladi. Unga ko‘ra, Potter hayvonlar orqali inson va tabiat o‘rtasidagi “chegaraning o‘zgaruvchanligi”ni ko‘rsatadi. Ularning ijtimoiy, hissiy va axloqiy xatti-harakatlari inson hayotini ramziy tarzda aks ettiradi.

Margaret Lane (1946) esa Potterning hayotiy yo‘li va uning tabiatga bo‘lgan mehrini tahlil qilib, yozuvchining bolalikdan tabiat bilan uyg‘un yashagani, bu esa asarlarida hayvonlarni tirik, tabiiy, lekin axloqiy mohiyatga ega mavjudot sifatida tasvirlashga sabab bo‘lganini qayd etadi.

Potterning ertaklari, xususan, *“The Tale of Peter Rabbit”* (1902) bolalar adabiyotida inqilobiy asar hisoblanadi. Peter – itoatsizlik, qiziqish va jasorat timsoli; uning xatolari bolalar ongida “xulq va oqibat” bog‘liqligini shakllantiradi. Shu sababli Potter hayvon obrazlarini **psixologik-pedagogik laboratoriya** sifatida ishlatgan, har bir voqea orqali bolani o‘z harakati ustidan fikrlashga undagan.

1.3. Antropomorfizm va empatiya

Beatrix Potter ijodida hayvonlarga insoniy sifatlar berilishi - ya’ni **antropomorfizm** - badiiy uslub bo‘lish bilan birga, pedagogik maqsadga xizmat qiladi. Adabiyotshunos **Peter Hunt** (1994) bu jarayonni “child-centered empathy” (bola markazidagi hamdardlik) deb ataydi. Ya’ni, bola hayvon bilan o‘zini teng his qiladi, natijada xulqiy saboqni ichki tajriba sifatida qabul qiladi.

Potterning hayvonlari, masalan, Peter Rabbit, Benjamin Bunny, yoki Jemima Puddle-Duck, hamma insoniy sifatlarni - qo‘rquv, qiziqish, itoatsizlik, pushaymonlik, sevgi - o‘zida mujassam etgan. Shu orqali o‘quvchi hayvon qahramon bilan birga hissiy o‘sish bosqichidan o‘tadi.

2. Tadqiqot metodlari

Mazkur tadqiqot Beatrix Potter ertaklaridagi hayvon obrazlarining tarbiyaviy funksiyalarini o‘rganishda **ko‘p qirrali yondashuvlar**ni qo‘llaydi.

2.1. Qiyosiy-tahliliy metod

Bu metod yordamida Beatrix Potter ertaklari boshqa ingliz bolalar adabiyoti namunalariga (masalan, **Lewis Carroll**ning *“Alice’s Adventures in Wonderland”* yoki **A. A. Milne**ning *“Winnie the Pooh”* asarlariga) taqqoslab o‘rganildi. Natijada, Potter ijodida hayvon obrazlari ko‘proq **axloqiy va tabiatshunoslik asosida** ishlatilgani aniqlandi.

2.2. Psixologik va didaktik tahlil

Potterning asarlari bolalar uchun yozilgan bo‘lsa-da, ularning har birida **bolalar psixologiyasi** chuqur inobatga olingan. Tadqiqot davomida har bir hayvon obrazining bolalar emotsional rivojiga ta’siri, ularning **axloqiy empatiya**ni shakllantirishdagi roli tahlil qilindi. Potterning didaktik yondashuvi jazolash yoki maqtash orqali emas, balki **tabiiy oqibatni ko‘rsatish** orqali amalga oshadi.

2.3. Hermenevtik metod

Bu metod Potter matnlaridagi ramziy ma’nolarni ochib berish uchun qo‘llanildi. Masalan, *Peter Rabbit* - itoatsizlikning oqibatini, *Jemima Puddle-Duck* - ishonuvchanlikning xavfini, *The Tailor of Gloucester* - mehnatsevarlikning fazilatini ramziy tarzda ifodalaydi.

2.4. Ekoestetik yondashuv

Tadqiqotda Potterning tabiatga bo‘lgan munosabati - uning rassomlik va zoologik kuzatuvlari - hayvon obrazlarining tabiiylik va go‘zallik bilan uyg‘unligini ta’minlagani qayd etildi. Shu bois, Potter ijodi ekologik tafakkurni shakllantiruvchi **bolalar adabiy estetikasi** sifatida talqin qilinadi.

3. Tahlil mezonlari

Tadqiqotda quyidagi asosiy mezonlar belgilandi:

1. Hayvon obrazining **axloqiy xulqni o‘rgatishdagi roli**.
2. Antropomorfizmning **empatiya shakllanishiga** ta’siri.
3. Hayvonlar orqali **tabiatga mehr va mas’uliyat** g‘oyalarining berilishi.
4. Hayvon obrazlarining **badiiy estetik va didaktik uyg‘unligi**.
5. Potter asarlarining zamonaviy pedagogika bilan **ekoetika nuqtai nazaridan** uyg‘unligi.

4. Tadqiqotning nazariy asoslari

Maqola quyidagi nazariy yondashuvlarga tayangan:

- **Antropomorfizm nazariyasi** (Erica Fudge, Catherine Golden);
- **Empatiya psixologiyasi** (Peter Hunt, Bruno Bettelheim);
- **Ekokritika va eko-falsafa** (Lawrence Buell, Greg Garrard);
- **Didaktik estetika** (John Locke, Jean-Jacques Rousseau).

Bu yondashuvlar Potter ijodining estetik va tarbiyaviy jihatlarini chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

5. Bo‘lim yakuni

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, Beatrix Potter ertaklaridagi hayvon obrazlari **bolalar ongini axloqiy, estetik va ekologik jihatdan shakllantiruvchi ko‘p qirrali vosita** sifatida ishlaydi. Uning asarlarida antropomorfizm bolani o‘qitish yoki tanqid qilish emas, balki unga **empatiya orqali o‘zini va tabiatni anglash imkonini berish** vositasidir.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, Beatrix Potter ertaklarida hayvon obrazlari **axloqiy saboq beruvchi, hissiy empatiya shakllantiruvchi va tabiatni sevishga undovchi didaktik vosita** sifatida ishlaydi. Potter antropomorfizm (ya’ni, hayvonlarga insoniy sifatlar berish) orqali o‘quvchini hayvon qahramonlar bilan hissiy aloqaga kirishga, ularning xatti-harakatlari orqali o‘z xulqini anglashga undaydi.

Potterning ijodi bolalar adabiyotidagi klassik “jazolash orqali tarbiya” modelidan farq qiladi. Uning hayvon qahramonlari - xato qiladigan, o‘rganadigan, pushaymon bo‘ladigan, lekin o‘z tajribasi orqali o‘sadigan obrazlardir. Shu sababli, Potter ertaklari bolalar ongida **axloqiy saboqni majburiy emas, tabiiy idrok** orqali shakllantiradi.

1. Hayvon obrazining axloqiy-falsafiy mohiyati

Potterning mashhur asari *“The Tale of Peter Rabbit”* (1902) hayvon obrazining tarbiyaviy funksiyasini eng yaqqol namoyon etadi. Peter - itoatsiz, qiziquvchan va biroz sho‘x quyoncha. U onasining “Mr. McGregorning bog‘iga kirmang” degan ogohlantirishiga qaramay, taqiqlangan joyga kiradi va oqibatda jazoga uchraydi.

Bu epizodda Potter hech qanday zo‘ravonlik yoki moralizatsiyasiz, **sabab va oqibat qonuniyatini** tabiiy tarzda ko‘rsatadi. Bola Peterning holatiga achinadi, lekin shu orqali xatti-harakatlarning oqibatini his etadi.

Potterning maqsadi - bolaga qo‘rquv yoki jazodan saboq berish emas, balki **mas’uliyat hissini** uyg‘otishdir. Peterning aybi - yomonlik emas, balki tabiiy qiziqish va itoatsizlik. Shu orqali yozuvchi bolalarga xatolar hayotning bir qismi ekanini, eng muhimi esa ularni tushunib tuzatish ekanini o‘rgatadi.

Bu yondashuv ingliz faylasufi **John Locke**ning “tabiat orqali tarbiya” g‘oyalariga mos keladi. Potter uchun axloq - insoniy qonunlar emas, **tabiat qonunlariga mos hayot tarzi**dir.

2. Mehnat, saxiylik va halollik - Potter didaktikasining markazida

“The Tailor of Gloucester” (1903) asarida Potter mehnatsevarlik va fidoyilik g‘oyalarini hayvonlar orqali ifodalaydi. Asarda tikuvchi kasal bo‘lib qoladi, ammo uning ishini sichqonchalar yashirincha davom ettirib, buyurtmani vaqtida tugatadi.

Bu epizod bolalarga **mehnatsevarlik**, **hamjihatlik** va **boshqalarga yordam berish** qadriyatlarini o‘rgatadi. Hayvonlarning mehribonligi - Potterning e’tiqodiga ko‘ra, insoniylikning eng sof shaklidir.

Bu yerda hayvonlar “kichik, ammo mehrli mavjudotlar” sifatida insoniyatga axloqiy o‘rnak bo‘ladi. Potterning hayvonlari insonlar singari his qiladi, o‘ylaydi, orzu qiladi, lekin ular **tabiat bilan uyg‘unlikda yashaydi** - bu esa muallifning eko-axloqiy qarashlarini ifodalaydi.

3. Ona mehrining ramzi – “The Tale of Jemima Puddle-Duck”

Bu ertakda Potter ona bo‘lish, ishonuvchanlik va himoyasizlik masalalarini hayvon obrazi orqali yoritadi. Jemima - sodda va ishonuvchan o‘rdak, u o‘z tuxumlarini “yovvoyi tulkiga” ishonib beradi. Natijada u aldanadi, ammo oxir-oqibat qutqariladi.

Bu hikoya bolalarda **ishonch va ehtiyotkorlik** orasidagi muvozanatni o‘rgatadi. Potter hayvonlar orqali **axloqiy murakkablikni soddalashtiradi**: yovuzlik jazolanadi, lekin doim shafqat bilan. Jemimaning kechirilishi bolalarga “xato qilish - yomonlik emas, undan saboq olish - ezgulik” degan falsafani singdiradi.

Bu ertakda Potter ayol tabiatining mehr, onalik va himoya kabi instinktlarini hayvon obrazi orqali badiiylashtiradi. Shu bilan u bolalarda **mehr-shafqat va kechirimlilik** hissini uyg‘otadi.

4. Hayvon obrazining psixologik va estetik ahamiyati

Potterning barcha ertaklarida hayvonlar bolalar psixologiyasiga yaqin qilib yaratilgan. Ularning xatti-harakatlari bolalarning his-tuyg‘ulari bilan mos tushadi - qo‘rquv, qiziqish, sho‘xlik, pushaymonlik. Shu sababli bolalar qahramonlar bilan oson **identifikatsiya** (o‘zini o‘sha obraz o‘rniga qo‘yish) qiladi.

Adabiyotshunos **Peter Hunt** (1994) bu jarayonni “child empathy through animal image” deb ataydi - ya’ni bola o‘zini hayvon orqali tanib boradi. Potter bu mexanizmni ongli tarzda ishlatadi. Uning asarlarida qahramonlar kam gapiradi, lekin ularning tana harakatlari, yuz ifodalari (rasmlar orqali) axloqiy xabarni yetkazadi.

Buning o‘ziga xos tomoni shundaki, Potter rassom ham bo‘lgan. U asarlaridagi hayvonlarni zoologik aniqlik bilan chizgan, shu bois ular ham **realistik**, ham **badiiy** obrazga ega. Bu uslub bolalarning **realistik idrok** va **badiiy tasavvur**ini uyg‘un rivojlantiradi.

5. Potter ijodining zamonaviy ahamiyati

Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, Beatrix Potter asarlari bugungi kunda ham tarbiyaviy ahamiyatini yo‘qotmagan.

Uning hayvonlari:

- bolalarga **tabiatni hurmat qilishni**,
- **mehnatsevarlik**, **do‘stlik**, **mehr-shafqat**ni qadrlashni,
- va eng muhimi - **empatiya** (boshqalarning his-tuyg‘usini his etish)ni o‘rgatadi.

Bugungi ekologik va axloqiy inqiroz sharoitida Potterning ertaklari “eko-axloqiy ta’lim” modeli sifatida alohida ahamiyatga ega. Uning yondashuvi **zo‘ravonliksiz axloqiy tarbiya**, **tabiat orqali o‘rganish**, **hissiyot orqali o‘qitish** tamoyillariga asoslanadi - bu esa zamonaviy pedagogik psixologiya bilan uyg‘un.

6. Umumiy ilmiy natijalar

Tahlillar asosida quyidagi ilmiy natijalarga erishildi:

1. Beatrix Potter hayvon obrazlarini faqat estetik emas, balki **axloqiy va pedagogik** vosita sifatida ishlatgan.
2. Antropomorfizm Potter ijodida **empatiya va axloqiy refleksiya**ni shakllantiradi - o‘quvchi hayvonlar orqali o‘zini tanib boradi.
3. Hayvon obrazlari bolalar ongida **mehnat, halollik, ehtiyotkorlik, saxovat, mehr-shafqat** qadriyatlarini singdiradi.
4. Potter didaktikasining asosiy prinsipi - **jazolash emas, oqibatni anglash** orqali tarbiya.
5. Potter asarlarida tabiat - axloq manbai; inson axloqiy komillikka **tabiat bilan uyg‘un yashash orqali** erishadi.

6. Uning ertaklari zamonaviy ekologik-pedagogik konsepsiyalar bilan uyg‘un: “eko-tarbiyaviy adabiyot” sifatida baholanishi mumkin.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, Beatrix Potter ertaklarida hayvon obrazlari faqatgina estetik bezak yoki badiiy detal sifatida emas, balki **axloqiy, psixologik va pedagogik** jihatdan muhim tarbiyaviy vosita sifatida yaratilgan. Potter o‘z asarlarida hayvonlarga insoniy his-tuyg‘ular, xulq-atvor va irodani berish orqali **antropomorfizm** usulini qo‘llaydi, lekin bu jarayon badiiy realizm va tabiiylik bilan uyg‘unlashgan. Natijada hayvonlar bolalar uchun tanish, yaqin, o‘rnak bo‘ladigan, lekin shu bilan birga saboq beruvchi obrazlarga aylanadi.

Beatrix Potterning asosiy maqsadi - bolaga axloqni tayyor shaklda singdirish emas, balki uni **o‘z tajribasi orqali to‘g‘rini noto‘g‘ridan ajrata olish**ga o‘rgatishdir. Uning qahramonlari - Peter Rabbit, Jemima Puddle-Duck, Benjamin Bunny va boshqalar - hayotning turli vaziyatlarida xato qiladi, ammo har safar xulosaga keladi. Bu esa bolalarda **mas’uliyat, empatiya va axloqiy fikrlash**ni shakllantiradi.

Potterning hayvon qahramonlari orqali berilgan tarbiyaviy g‘oyalar uch asosiy qatlamda namoyon bo‘ladi:

1. **Axloqiy qatlam** - itoatkorlik, mehnatsevarlik, halollik, saxiylik, kechirimlilik kabi qadriyatlar o‘rgatiladi.
2. **Psixologik qatlam** - bolalarda o‘zini anglash, xato va oqibat o‘rtasidagi bog‘liqlikni his etish, empatiya (boshqalarning his-tuyg‘usini his qilish) shakllanadi.
3. **Ekologik qatlam** - tabiat va hayvonlarga nisbatan mehr-muhabbat, hurmat va ehtiyotkorlik tuyg‘ulari tarbiyalanadi.

Beatrix Potterning ijodi shuni ko‘rsatadiki, **bolalar adabiyoti nafaqat o‘qitish, balki tarbiyaviy ongni shakllantirishning badiiy vositasi** hamdir. Uning ertaklari bolalar dunyoqarashini estetik zavq bilan birgalikda axloqiy idrok orqali boyitadi. Potter uchun hayvon obrazlari - bu “tirik darslik”, ya’ni insoniyatning tabiatga, boshqalarga va o‘ziga bo‘lgan mas’uliyatini ko‘rsatuvchi oyna.

Tadqiqotning ilmiy natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Beatrix Potter ertaklaridagi hayvon obrazlari **axloqiy saboqni tabiiy voqealar orqali** singdiradi, bolani o‘qitmasdan o‘rgatadi.
2. Antropomorfizm Potter asarlarida **empatiya va axloqiy tafakkur**ni rivojlantiruvchi psixologik mexanizm sifatida xizmat qiladi.
3. Potter didaktikasining o‘ziga xosligi - **jazolash emas, tajribadan saboq olish** tamoyiliga asoslangan.
4. Uning hayvon qahramonlari bolalarda **mehnatsevarlik, sadoqat, halollik va tabiatni sevish** qadriyatlarini mustahkamlaydi.
5. Potter asarlari zamonaviy **eko-pedagogika** tamoyillariga mos ravishda, bolani tabiat bilan uyg‘un yashashga, mehr-shafqat bilan fikrlashga undaydi.
6. Beatrix Potter ijodi ingliz bolalar adabiyotida **tarbiyaviy estetikaning** yangi modelini yaratdi: hayvonlar orqali insoniylikni o‘rgatish g‘oyasi.

Umuman olganda, Potter ertaklari bolalarga axloqiy saboqlarni kuch ishlatmasdan, balki **tabiiy xatti-harakat, hayotiy oqibat va hissiy tajriba** orqali yetkazadi. Shu bois uning ijodi bugungi kunda ham dolzarb bo‘lib, ekologik va axloqiy tarbiya sohasida pedagogik manba sifatida qadrlanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Potter, Beatrix. (1902). *The Tale of Peter Rabbit.* London: Frederick Warne & Co.
2. Potter, Beatrix. (1903). *The Tailor of Gloucester.* London: Frederick Warne & Co.
3. Potter, Beatrix. (1908). *The Tale of Jemima Puddle-Duck.* London: Frederick Warne & Co.
4. MacDonald, Ruth K. (1986). *Beatrix Potter.* Boston: Twayne Publishers.

5. Golden, Catherine J. (2001). *Images of Children in English Children's Literature.* London: Routledge.
6. Fudge, Erica. (2002). *Animal: The New Critical Idiom.* London: Reaktion Books.
7. Haraway, Donna J. (2008). *When Species Meet.* Minneapolis: University of Minnesota Press.
8. Lane, Margaret. (1946). *The Magic Years of Beatrix Potter.* London: Frederick Warne & Co.
9. Bettelheim, Bruno. (1976). *The Uses of Enchantment: The Meaning and Importance of Fairy Tales.* New York: Vintage Books.
10. Hunt, Peter. (1994). *An Introduction to Children's Literature.* Oxford: Oxford University Press.
11. Garrard, Greg. (2012). *Ecocriticism.* 2nd ed. London: Routledge.
12. Buell, Lawrence. (1995). *The Environmental Imagination.* Cambridge: Harvard University Press.
13. Clark, Timothy. (2011). *The Cambridge Introduction to Literature and the Environment.* Cambridge: Cambridge University Press.
14. Rose, Jacqueline. (1984). *The Case of Peter Pan, or The Impossibility of Children's Fiction.* London: Macmillan.
15. Cameron, Deborah. (2013). "Talking Animals and Moral Lessons in Potter's Tales." *Children's Literature Studies,* 18(2), 45–59.